

Srđan Vrcan

NOGOMET - POLITIKA NASILJE

(Ogledi iz sociologije nogometa)

Jesenski i Turk, 2003, Zagreb, 270 str

Ivan Ivković

➡ U ovoj je knjizi, kao što se i iz naslova vidi, obrađen društveni problem, tema, fenomen koji se zove nogomet. Naime, iako sportski uspjesi hrvatskih klubova i reprezentacija mogu izazvati masovne skupove usred Trga bana Josipa Jelačića i proslave kakve ne mogu biti vezane uz bilo koje drugo okupljanje (osim možda glazbenih koncerata) na njega se i dalje gleda kao naprosto kao na vrstu igre oko koje se nema što posebno reći. Sport se općenito u Hrvatskoj gotovo niti ne smatra problemom sociologije o čemu prvenstveno svjedoči količina literature na spomenutu tematiku. U razloge te situacije sada ne bih ulazio, ali jedna ovakva knjiga, koja je uvelike slični kakvome udžbeniku, donosi jednu dobrodošlu promjenu i novost. Čini mi se da taj problem neopravdane zapostavljenosti sporta kao sociološkog problema i sam autor jako dobro shvaća pa mu je više nego očito kroz čitavu knjigu važno naglasiti zašto se sociologija i, što je važnije, kako treba baviti problemima i fenomenima vezanima uz sport, a pogotovo nogomet. Smatram da je autor potpuno u pravu kada je od svih sportova za svoju analizu izabrao nogomet, jer nogomet je ipak medijski, navijački i politički najrelevantniji kako hrvatski tako i europski sport. Knjiga je pisana vrlo sistematično što na trenutke ubija kritičku dimenziju samog autora, a drugi bi joj nedostatak mogao biti što ne razjašnjava neke pojmove i ne svrstava u širi kontekst neke ličnosti koji su možda nepoznati široj publici (Bosmanovo pravilo, nogometni Cezar, Raymond Kopa...). No unatoč nekim nedostacima knjiga je vrlo korisna za poznavatelje sporta koji bi se željeli upoznati s nekim teorijskim postavkama

vezanima uz nogomet.

Nogomet se kao igra slična kakvoj je danas poznajemo pojavljuje u 19. stoljeću u Engleskoj kao proizvod engleske kultura koje se kolonizacijom i trgovinom širila svuda po Europi i svijetu. No, praizvori sličnih igara s loptom vuku korijene još iz Antike, a igre koja ima dosta sličnih elemenata pojavljuje se na pučkim zabavama u Firenci još u 16. stoljeću. Danas se nogomet razvio u jednu od najvećih ne samo sportskih, nego i bilo kakvih drugih atrakcija ili manifestacija koje nam se pružaju na tržištu kao zabava ili relaksacija za upražnjavanje slobodnog vremena. Kao takav on biva praćen enormnom medijskom pažnjom i pompom, razrađenim stilovima igre raznih momčadi (od nepopularnog bunkera do popularnog *va banque*), strogim ekonomskim poslovanjem vrhunskih klubova (utrkom za profitima), visokom stopom podjele rada među samim zaposlenicima (trenerima, menadžerima, skautima, direktorima...). No osnovno pitanje i dalje ostaje: kako to? Kako je moguće da jedna takva trivijalna igra može iza sebe imati toliko ljudi koji se njome profesionalno bave i dakako, još više ljudi koje je intenzivno prate i troše njezine proizvode? Kako to da jedna takva igra može prouzročiti tučnjave pa čak i ratove te dovesti do konstantnog animoziteta određenih navijačkih skupina koje se razlikuju prije svega po tome za koji klub navijaju? Sam autor će na ovo pitanje dosta rezignirano priznati da "...je porast privlačnosti nogometa fenomen koji se za sada sociološki može daleko bolje opisati i komentirati nego objasniti." No neke naznake ipak postoje. Za razliku od većine drugih sportova, za nogomet su potrebni minimalni uvjeti da bi se mogla održati utakmica. Nije potrebna nikakva posebna oprema osim jedne lopte i dva stupa koji će služiti kao stativa. Takvu mogućnost igranja pod raznim uvjetima i na raznim podlogama nema niti jedan drugi sport. Zamislimo samo drugi hrvatski najpopularniji sport košarku: vidljivo je kako su potrebni koševi, lopta i posebna podloga (parket ili beton). Dakle, potpuno je logična tolika rasprostranjenost nogometa ako se uzme u

obzir da zahtjeva najmanje kontroliranih uvjeta igre. Iduće što je potrebno razmotriti kako bi se moglo barem približiti odgovoru na gore postavljena pitanja je sama povijest igre, tj. njezin put od strogo amaterske i provincijalne zabave do današnje profesionalne i globalne igre. Prva faza započinje u drugoj polovici 19. stoljeće (dakako, u Engleskoj), a obilježava je konačno standardiziranje pravila igre, smještanje toga sporta unutar stadionskih granica, postavljanje stroge razdiobe između igrača i gledatelja te redovito održavanje utakmica već postojećih i relativno stalnih momčadi (mada još ne službeno registriranih). Druga faza počinje u razdoblju rane moderne kada u Engleskoj nogomet počinje biti dijelom nastave u sklopu tjelesnog odgoja. Na taj način dobiva dodatnu stalnost i već se može smatrati dijelom engleske kulture. Tada nastaju i prvi službeni klubovi koji su mahom proizvod radnika iz neke branše (npr. Arsenal osnovan od radnika u oružarnici). Svi ti klubovi poput Notts Countyja, Nottingham Forresta, West Ham Uniteda, Manchester Uniteda i danas postoje te sudjeluju što u prvoj što u nižim engleskim ligama. Odnos između samih nogometnih aktera, tj. igrača, i publike funkcionira po principima lokalnog herojstva; ljudi iz mase koji igraju za masu. Igrači su kao i publika dio iste radničke klase te većinom potječu iz istog dijela grada, zalaze u iste publove i muče ih slični problemi. Socijalno-politička distanca između navijača i igrača ne postoji. Moderni nogomet kakvog ga danas poznajemo nastaje u razdoblju kasne moderne, dakle poslije 2. svjetskog rata. Glavno svojstvo takvog sporta postaje njegova profesionalizacija, a nogomet prestaje biti igra a počinje biti posao. Glavni cilj postaje zarada, a prestaje biti zabava. Nogomet "treće faze", kakvog ga i danas poznajemo, mada gubi ono jedinstvo između igrača i navijača zadobiva izuzetnu moć nad njegovim konzumentima, tj. navijačima, ali i nad tek malo zainteresiranim gledateljima. On ih može toliko zaokupiti da se u slučaju ekstremnog navijanja (*fanatic*) osobnost pojedinca gotovo potpuno oblikuje prema

klubu za koji navija. Zainteresirani promatrači, s druge strane, mogu provesti sate promatrajući i analizirajući utakmice, tako da ni nije čudno kada se kaže da Hrvatska ima zapravo 4 milijuna nogometnih izbornika. Klubovi ne samo da prestaju prezentirati kvart, već prestaju prezentirati i zemlju iz koje dolaze. Nerijetke su situacije u kojima danas neki klub nastupi s jednim ili nijednim igračem iz svoje zemlje. Sve to dovodi do potpune mundijalizacije nogometnih klubova, ali i navijača tako da autor ima bar donekle pravo kada kaže da "...su europska međuklupska natjecanja učinila više na integraciji Europe na razini svijeta života i svakidašnjice nago sva zasjedanja, deklaracije i rezolucije Vijeća Europe i Europske unije."

Drugi dio je posvećen nogometnom navijaštvu općenito, a posebno nogometnim navijačkim plemenima. Naime, ovdje autor koristi mnoge teorijske perspektive kojima se može objasniti fenomen nogometnih navijača i njihovog nasilnog ponašanja tijekom posljednjih tridesetak godina. Naime, zanimljiva je činjenica koja govori da se navijačko organizirano nasilje pojavljuje tek u zadnjih trideset godina baš kada nogomet postaje visoko profesionalna i medijski praćena priredba. Time se očito otvara prostor za njegovu sve veću politizaciju jer nogometni stadioni prestaju biti okupljališta "kvartovske bage", a počinju biti mjesta idealna za propagandu ideologija svih vrsta pošto medijski sudjeluju na puno većoj, globalnoj pozornici. Tako su i različiti sistemi (pogotovo socijalistički) koristili nogomet kao sredstvo svoje propagande što dokazuje činjenica da je ime Dinamo postojalo za nogometni klub u Moskvi, Kijevu, Dresdenu, Tblisiju, Zagrebu, Bukureštu, a slično vrijedi i za vojnički klub tradicionalno zvan CSKA koja je također postojao u gotovo svakoj socijalističkoj zemlji. Tako se i u bivšoj Jugoslaviji postavljalo klubove prema političkoj orijentaciji. Dinamo je bio *ustaški*, Zvezda *četnički*, a Hajduk i Partizan *jugoslavenski* klubovi. Takva podjela je prisutna i u drugima zemljama gdje je primjerice Barcelona *katalonski*, a Espanyol *španjolski* klub. Osim nacionalne, pojavljuje

se i klasna ideologija: za sarajevski klub Željezničar navija radnička, a za klub Sarajevo srednja klasa. Sve te i slične podjele su važne jer one određuju navijačko ponašanje i izgradnju ličnosti samih navijača. Navijači (*fanovi*) smatraju kako se uprave i igrači mijenjaju, a oni kao pravi predstavnici klubova ostaju zauvijek. Zbog takvog fanatičnog razmišljanja i ne treba čuditi što shvaćaju svoj klub kao integrativni dio svoje ličnosti. Teško je zamisliti situaciju u kojoj netko može biti rođen u Zagrebu, pogotovo na Ravnicama ili u Dubravi, a da navija za Hajduk. Dinamo kao klub je tamo toliko bitan dio toga kvarta da se s njime odrasta, u njega vjeruje i za njega, ako je potrebno, žrtvuje. Dinamo tu dakako nije izuzetak, svaki veći klub obilježava grad ili kvart iz kojeg potječe unatoč tome što je rijetkost da neki klupski igrač također dolazi iz istog. Nakon predstavljanja mnogih mogućih teorijskih shvaćanja nasilnog navijačkog ponašanja autor prelazi na jedan primjer iz prakse. To je sukob navijača Dinama Bad blue boysa s čitavom HDZ-ovskom vladajućom strukturom, a pogotovo s tadašnjim predsjednikom države Franjom Tuđmanom i tadašnjim predsjednikom kluba Zlatkom Canjugom. Gotovo je fantastično koliko je nasilja uzrokovala simbolika oko promjene imena kluba iz Dinamo u Croatia. Za vladajuću strukturu to je bila promjena iz prokomunističkog u prohrvatsko ime, iz istočne regije u nacionalni identitet, iz borbe za *bratstvo i jedinstvo* u borbu za *hrvatstvo*. No, za navijače je to ime već predstavljalo otpor bivšoj jugoslavenskoj vlasti (što dokazuju i brojni nemiri), oni ga nisu doživljavali niti kao istočno niti kao komunističko nego kao svoje. A sebe kao stvarne predstavnike kluba smatrali su jedinama čiji je klub uistinu. Nasilje je nastupilo kada su BBB-si otvoreno iskazivali nezadovoljstvo sprdajući se s dvojicom navedenih predsjednika putem uvreda, psovki, različitih uvredljivih pjesmica itd. Autor je i za ovaj primjer naveo mnoga teorijska shvaćanja i percepcija sukoba unutar ove situacije koje je nazvao vježbama iz sociološke imaginacije, a to su: društveni

sustav vs. doživljajni svijet, suprotstavljene društvene konstrukcije zbilje, država vs. civilno društvo, eksproprijatori protiv ekspropiranih, politika vs. sub-politika.

Naposlijetku se postavlja pitanje koliko je nogomet danas normalna, a koliko patološka pojava. Jasno je da sama igra nije ništa patološko jer je korisna kao i svaka druga tjelovježba. Ali ono što može biti patološko su navijački nemiri i tučnjave koji je prate, ali koji nisu proizašli sami iz sebe jer kao što je i prije rečeno; masovni nemiri i tučnjave proizvod su nogometa iz razdoblja kasnog kapitalizma i stroge profesionalizacije. Oni su rezultat društvenih problema koji bivaju pretočeni na nogometne stadione. Nogomet danas prati kapitalističke trendove i podložen je tržištu kao i sve ostalo. Najbolji dokaz tome je nedavni intervju koji sam pročitao na Internetu u kojem je govorio Adriano Galliani, jedan od direktora nogometnog kluba Milan. Pošto trenutačno mnogo velikih nogometnih klubova ima financijskih problema, dotični je direktor ponudio iduće rješenje: "Svatko bi platio Kaku koliko je god potrebno, ali neki igrači koji su samo dobri ili prosječni, morat će se pomiriti sa smanjivanjem plaće." Kaka ovdje predstavlja vrhunskog igrača što sigurno i jest, ali očito će vrlo brzo u nogometu stupiti trend polarizacije. Kao i u kapitalizmu, gdje postoje poslovi koji su *in*, ali i oni koji su *out*, tako će se i u nogometu otvoriti velika rupa između plaća vrhunskih i onih tek solidnih. Pa da li se to može smatrati normalnim? Pa unutar današnjeg sistema dakako da može.